

„Uzbudljiva knjiga, vodič koji će vam pomoći da se oslobodite stega sopstvenog individualizma.“

Observer

„Dejvid Bruks je dao ljudski lik malo poznatim ali izuzetno važnim istraživanjima u društvenim naukama.“

New York Times Book Review

„Bruksov uspeh potiče iz njegove sposobnosti da uzdigne skrivene aspekte ličnog iskustva do živog i izazovnog razgovora o onome što nam je svima zajedničko.“

San Francisco Chronicle

„Autor nam daje moralne smernice i predstavlja nam znanja raznih naučnika i mislilaca da bi izložio ideju koja je veća od zbira svojih delova.“

USA Today

„Knjiga u kojoj autor iskreno govori o neuspehu u sopstvenom životu zaslužila je da se u njoj s jednakom iskrenošću obelodani i ohrabri iskustvo otkrivanja vere ili toga da vera otkriva nas.“

New Statesman

DEJVID BRUKS

DRUGA PLANINA

Potraga za
moralnim životom

Prevela
Jelena Kosovac

■ Laguna ■

Naslov originala

David Brooks

THE SECOND MOUNTAIN

The Quest for a Moral Life

Copyright © 2019 by David Brooks

This translation published by arrangement with Random House, an imprint and a division of Penguin Random House LLC

All rights reserved.

Translation copyright © 2020 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Za En,
koja je donela beskrajnu radost*

SADRŽAJ

UVOD.	9
---------------	---

PRVI DEO Dve planine

JEDAN Ekologije morala	41
DVA Život na instagramu	55
TRI Nesigurni i preambiciozni	64
ČETIRI Dolina	70
PET Pustinja	85
ŠEST Srce i duša	92
SEDAM Život posvećenosti	101
OSAM Druga planina	111

Četiri zaveta

DRUGI DEO Životni poziv

DEVET Kako izgleda životni poziv	145
DESET Trenutak spoznaje	154
JEDANAEST Šta mentori rade	161

DVANAEST Problemi vampira	169
TRINAEST Majstorstvo	190

TREĆI DEO Brak

ČETRANAEST Maksimalan brak	209
PETANAEST Faze izgrađivanja bliskosti, prvi deo .	221
ŠESANAEST Faze izgrađivanja bliskosti, drugi deo .	230
SEDAMANAEST Odluka o braku	243
OSAMANAEST Brak: škola koju gradite zajedno .	254

ČETVRTI DEO Filozofija i vera

DEVETANAEST Intelektualna obavezivanja . . .	271
DVADESET Religiozno obavezivanje	287
DVADESET JEDAN Krajnje neočekivani preokreti .	297
DVADESET DVA Prilazi i prepreke	349

PETI DEO Zajednica

DVADESET TRI Faze izgrađivanja zajednice, prvi deo	363
DVADESET ČETIRI Faze izgrađivanja zajednice, drugi deo	384
DVADESET PET Zaključak: Manifest relacionizma .	404
ZAHVALNOST	423
BELEŠKE	427
INDEKS	439

UVOD

S VREMENA NA VREME SRETNEM OSOBU KOJA ZRAČI RADOŠĆU. Iz takvih ljudi kao da izbija unutrašnja svetlost. Dobri su, smireni, rađuju ih mala zadovoljstva, zahvalni su na velikim. Nisu savršeni. Dešava se da budu premoreni i zabrinuti. Greše u prosuđivanju. No oni žive za druge, ne za sebe. Neopozivo su se obavezali porodici, nekom cilju, zajednici ili veri. Znaju zašto žive i osećaju duboko zadovoljstvo što čine ono što su pozvani da čine. Tim ljudima život nije lak. Preuzeli su na sebe terete drugih. Ali u njima postoji spokoj, čvrsta rešenost. Oni se zanimaju za vas, čine da se osećate voljenim i prepoznatim i uživaju u vašoj dobrobiti.

Kada upoznate takve ljude shvatite da radost nije samo osećanje, da radost može biti i stav. Postoje privremeni trenuci ushićenja koje svi doživljavamo posle neke pobeđe, a postoji i druga vrsta trajne radosti što pokreće ljude koji nisu opsednuti samim sobom, nego su se potpuno posvetili nekome ili nečemu.

Njihov život obično ima oblik dve planine, kako sam ja to video i nazvao. Naime, završili su školu, započeli karijeru ili

zasnovali porodicu i odredili planinu na koju su smatrali da treba da se uspu: biću policajac, lekar, preduzetnik ili nešto drugo. Na prvoj planini svi moramo da obavimo određene životne zadatke: da formiramo svoj identitet, odvojimo se od roditelja, odnegujemo svoje talente, izgradimo siguran ego i pokušamo da ostavimo neki trag u svetu. Ljudi koji se penju tom prvom planinom mnogo razmišljaju o tome kako da steknu ugled. Neprekidno prate rezultate. Kako se kotiram? Gde sam ja u poređenju s drugima? Kao što kaže psiholog Džejms Holis, u toj fazi skloni smo da mislimo ovo: ja sam ono što svet kaže da jesam.

Ciljevi povezani s tom prvom planinom jesu uobičajeni ciljevi koje naša kultura podržava – biti uspešan, biti neko o kome drugi imaju lepo mišljenje, biti pozivan u odgovarajuće društvene krugove, imati srećan privatni život. Sve normalne stvari: lepa kuća, dobra porodica, lepa letovanja, dobra hrana, dobri prijatelji i tako dalje.

A onda se nešto desi.

Neki ljudi se popnu na vrh te prve planine, osete ukus uspeha i otkriju da je... nezadovoljavajući. „Je li to sve što postoji?“, pitaju se. Osećaju da sigurno mora da postoji neko bitnije, ozbiljnije putovanje na koje mogu da krenu.

Druge ljude neki neuspeh spreči u usponu. Nešto im se desi s karijerom, s porodicom ili s njihovim ugledom. Život najednom više ne izgleda kao stabilan uspon planinom uspeha; sad izgleda sasvim drugačije i razočaravajuće.

Drugima se pak dogodi nešto neočekivano što ih potpuno poremeti: smrt deteta, rak, borba sa zavisnošću, neka tragedija koja menja život a koja nije bila deo prvobitnog plana. Šta god da je uzrok, ti ljudi više nisu na ovoj planini. Oni su dole, u dolini zbunjenosti ili patnje. Uzgred, to može da se desi bilo kome, bilo kada, bez obzira na godine, od

osme do osamdeset pete, ili i kasnije. Nikada nije prerano ili prekasno da padnete sa svoje prve planine.

Periodi patnje obično razotkrivaju ono najdublje u nama i podsećaju nas da nismo osobe koje smo mislili da jesmo. Ljudima u dolini srce je najednom slomljeno i otvoreno. Prisećaju se da oni nisu samo određeni delovi ličnosti, koje pokazuju drugima, da u njima postoji još jedan sloj koji su zanemarivali, neka temeljnija supstanca u kojoj žive mračne rane i najsnažnije žudnje.

Neki se smežuraju suočeni s takvom patnjom, još više se plaše i ogorčeniji su. U strahu se povuku pred dubinama svog bića. Život im postane skučeniji, a oni usamljeniji. Svi poznajemo starije ljude koji su večito ojađeni i ljutiti. Smatraju da im se ne ukazuje poštovanje koje zaslužuju. Život provode u beskonačnoj zlovolji zbog neke nepravde koja im je davno naneta.

Ali za mnoge ta dolina predstavlja priliku da nešto učine. Period patnje prekida površni tok njihovog svakodnevnog života. Oni poniru u sebe i otkrivaju da se u temelju njihovog bića, dopirući sa tananih mesta, nalazi suštinska sposobnost za brižnost, žudnja da nadiđu sebe i staraju se o drugima. A kad su se susreli s tom žudnjom, spremni su da postanu celovita osoba. Ono poznato gledaju na nov način. Konačno mogu da vole svog komšiju kao sebe samog, a to je sad praktična stvarnost, ne slogan. Njihov život sad određuje način na koji reaguju na nedaće koje ih zadese.

Ljudi koji su zahvaljujući patnji sazreli, prerasli sebe, prelaze na drugu fazu, fazu malih pobuna. Prvo, bune se protiv svog ego ideala. Dok su bili na svojoj prvoj planini, njihov ego je imao određenu viziju o tome čemu teži – nekakvu viziju o važnosti, zadovoljstvu i uspehu. Tamo dole, u dolini, oni gube zanimanje za svoj ego ideal. Naravno, katkad će

ponovo osetiti sebične želje, a ponekad će im se i prepustiti. No sad im je jasno da želje ega neće nikada moći da zadovolje ono najdublje što su otkrili u sebi. Shvatili su, kao što je to rekao Henri Nauen, da su mnogo bolji od svog ego ideala.

Drugo, bune se protiv važeće kulture. Ceo život su urojeni u svet ekonomije ili u kulturu koja podučava da ljudi pre svega streme sopstvenom interesu – novcu, moći, slavi. Međutim, najednom ih više ne zanima šta im drugi ljudi govore da treba da žele. Oni sad žele da žele nešto što istinski vredi želiti. Želje su im uzvišenije. Svet im govori da budu dobri konzumenti, ali oni žele da sami budu „konzumirani“ – da budu obuzeti moralnim ciljem. Svet im govori da treba da žele nezavisnost, ali oni žele međuzavisnost – žele da budu uključeni u mrežu toplih prijateljskih odnosa. Svet im govori da treba da žele individualnu slobodu, ali oni žele bliskost, odgovornost i posvećenost. Svet želi da se oni uspinju i teže uspehu, ali oni žele da se posvete drugima. Silni časopisi, posvuda izloženi, žele da se oni upitaju: „Šta mogu da učinim da bih bio srećniji?“, ali oni slute da postoji nešto važnije od lične sreće.

Ljudi koji su zahvaljujući patnji nadrasli sebe, dovoljno su hrabri da dopuste da delovi njihovog starog „ja“ odumru. Tamo u dolini, njihove motivacije su se promenile. Više nisu usmereni na sebe, sad su usmereni na druge.

To je trenutak spoznaje: pa ta prva planina uopšte nije bila moja planina. Tamo negde postoji druga, viša planina koja je zapravo moja prava planina. Popeti se na nju ne znači odbaciti onu prvu planinu. Reč je o putovanju koje dolazi posle prvog uspona. Reč je o nesebičnijoj fazi života u kojoj je čovek ispunjeniji.

Kad to spoznaju, neki ljudi radikalno promene svoj život. Odreknju se svoje advokatske prakse i presele na Tibet. Daju

otkaz u firmi u kojoj su radili kao konsultanti i postanu učitelji u školama u siromašnim delovima grada. Drugi se i dalje bave onim čime su se bavili, ali sada na drugačiji način. Imam prijateljicu koja je razvila uspešan posao u Centralnoj dolini Kalifornije. I dalje vodi svoj posao, ali sad je pre svega posvećena izgradnji predškolskih ustanova i zdravstvenih centara za zaposlene u svojoj kompaniji. Nalazi se na svojoj drugoj planini.

Drugi pak i dalje rade posao koji su radili i ostaju u braku, ali su preobraženi. Više nisu bitni oni, bitno je ono čemu su se posvetili, bitno je služenje drugima. Ako su direktori škola, radost im predstavlja da vide zadovoljne učitelje. Ako rade u nekoj kompaniji, sebe više ne doživljavaju kao menadžere nego kao mentore; svoju energiju posvećuju tome da drugi postanu bolji. Žele da njihove organizacije budu mesta uključenosti i povezanosti ljudi, mesta gde ljudi pronalaze svrhu, a ne mesta gde se ljudi ne poznaju, gde ne nalaze svrhu, na koja dolaze samo zato da bi dobili platu.

U knjizi *Praktična mudrost*, koju su napisali psiholog Beri Švarc i politikolog Kenet Šarp, nalazi se priča o Luku, čistaču u bolnici. U toj bolnici u kojoj je Luk radio ležao je mladić koji je učestvovao u tuči; sada je bio u komi iz koje nikako da izađe. Svakog dana njegov otac je sedeo pored njega u tihom bdenju, i tako šest meseci. Jednog dana Luk je ušao u mladićevu sobu i očistio je. Otac nije bio tu, izašao je napolje da popuši cigaretu. Kasnije tog dana, Luk je naleteo na mladićevog oca u hodniku, a ovaj ga je napao optužujući ga da nije očistio sobu njegovog sina.

Osoba na prvoj planini svoj posao doživljava kao čišćenje soba. „Očistio sam sobu vašeg sina“, uzvratila bi ona jednako žestoko. „Samo vi niste bili tu, nego ste izašli napolje da popušite cigaretu.“ Osoba na drugoj planini svoj posao

doživljava kao služenje pacijentima i njihovim porodicama. Kao izlaženje u susret njihovim potrebama u trenucima krize. Ta osoba razmišlja i reaguje ovako: ovom čoveku je potrebna uteha, očisti ponovo sobu.

I upravo je to Luk uradio. Kao što je kasnije ispričao čoveku koji ga je intervjuisao: „Očistio sam sobu tako da je on mogao da me vidi kako je čistim... Razumem kako mu je, njegov sin je tu šest meseci. Osetio se pomalo frustrirano, i ja sam ponovo očistio sobu. Ali nisam se naljutio na njega, razumeo sam ga.“

Ili, pogledajmo kako je u jednoj prilici reagovao Abraham Linkoln. U mladosti je Linkolnova žudnja za slavom i moći bila nezasita, do te mere da ga je žestina njegove sopstvene žudnje plašila. Ali sačuvati Uniju bio je toliko važan zadatak da njegove želje više uopšte nisu bile bitne. Lični ugled je stavio na stranu i uputio se ka svojoj drugoj planini.

Jednog dana, u novembru 1861. godine, posetio je generala Džordža Meklelana, nadajući se da će ga ubediti, kad se lično bude s njim susreo, da se agresivnije suprotstavi Konfederaciji. Ali kad je stigao, Meklelan nije bio kod kuće, pa je Linkoln rekao batleru da će ga pričekati u salonu, zajedno sa državnim sekretarom Viljamom Sjuardom i pomoćnikom Džonom Hejem. Sat kasnije Meklelan se vratio kući i jednostavno prošao pored sobe u kojoj ga je čekao predsednik. Linkoln je čekao još narednih trideset minuta, posle kojih je došao batler da bi mu rekao da je Meklelan odlučio da ode na spavanje i da će se sastati s Linkolnom neki drugi put. Meklelan je igrao igre moći sa Linkolnom.

Hej je bio razjaren. Ko se usuđuje da se prema predsedniku Sjedinjenih Američkih Država odnosi s takvim nepoštovanjem? Linkoln se, međutim, nije uznemirio. „Bolje je da u ovom trenutku ne pominjemo etikeciju i lično

dostojanstvo“, rekao je Sjuardu i Heju. Ovde nije bila reč o njemu, njegov ponos nije bio ugrožen. On bi bio spreman da čeka dovek ako bi mogao da pronađe generala voljnog da se bori za Uniju. U tom trenutku Linkoln se odrekao sebe. Određeni cilj je bio središte njegovog života. Ono najvažnije bilo je izvan njega, nije bio važan on.

To je presudni način da se ustanovi jeste li na svojoj prvoj ili drugoj planini. Gde se nalazi ono što je vama najvažnije? Jeste li to vi sami ili je to nešto izvan vas?

Ako prva planina ima veze s izgrađivanjem ega i definisanjem toga ko ste, druga planina ima veze s odbacivanjem ega i sa gubljenjem sebe. Ako prva planina ima veze sa sticanjem, druga planina ima veze sa doprinošenjem. Ako je prva planina elitistička, podrazumeva uspon, druga je egalitaristička – znači biti među onima kojima je potrebna pomoć, i zajedno s njima deliti život.

Na drugu planinu ne uspinjete se onako kako se uspinjete prvom planinom. Svoju prvu planinu osvajate. Odredite vrh koji želite da osvojite i mukotrpno krčite put ka njemu. Vaša druga planina osvaja vas. Prepuštate se nekim vrhovima i činite šta je neophodno da odgovorite na ono što vas doziva i da se pozabavite problemom ili nepravdom s kojima se suočavate. Na prvoj planini obično ste ambiciozni, razmišljate i postupate strateški, i nezavisni ste. Na drugoj se radije povezujete s ljudima, težite bliskosti i istrajni ste u onome što činite.

Umem da prepoznam, kako je ispalo, koji su ljudi na prvoj, a koji na drugoj planini. Ljudi sa prve planine obično su bodrog duha, zanimljivi i zabavni. Često imaju impresivne poslove i vode vas, ako žele, u mnoštvo izvanrednih restorana. Ljudi s druge planine nemaju otpor prema ovomezaljskim zadovoljstvima. Uživaju u čaši dobrog vina ili

lepoj plaži. (Nema ništa gore od ljudi koji su postali toliko duhovni da ne vole svet.) Ali oni su prevazišli ta zadovoljstva težnjom ka moralnoj radosti, osećanju da su svoj život uskladili i usmerili ga prema nekom krajnjem dobru. Ako moraju da biraju, oni biraju radost.

Dani su im najčešće iscrpljujući, jer su sebe stavili u službu drugih ljudi, a ti ljudi imaju svakodnevne potrebe i zahteve. No oni sami žive potpuniye, oni aktiviraju dublje slojeve svog bića i preuzimaju veće odgovornosti. Rešili su, kako je to rekao K. S. Luis, „da breme ili težinu ili teret slave mog suseda treba svakodnevno da nosim, teret toliko težak da samo poniznost može da ga izdrži, a leđa ponosa biće slomljena.“

Takođe sam počeo da raspoznajem i organizacije prve i druge planine. Radite u određenoj kompaniji ili studirate na određenom fakultetu, a oni ne ostave nikakvog traga na vama. Dobijete ono po šta ste došli, i odete. Organizacije druge planine duboko dotiču ljude i trajno utiču na njih. Uvek možete da prepoznate marinca, negdašnjeg studenta medicinskog fakulteta Morhaus, pijanistu sa Džulijarda, naučnika NASE. Te institucije imaju kolektivni cilj, zajednički skup rituala, priču o svom poreklu. One neguju bliskost između ljudi, i iziskuju potpunu posvećenost. Nisu institucije koje samo obrazuju; one preobražavaju.

PLAN

Prvi cilj ove knjige jeste da pokažem kako ljudi prelaze s prve na drugu planinu, da pokažem, korak po korak, detaljno i konkretno, kako izgleda dublja i radosnija vrsta života. Svi nam govore da treba da služimo cilju koji je veći od nas samih, ali niko nam ne kaže kako.

Drugi cilj jeste da pokažem kako društva mogu da pređu s prve na drugu planinu. U suštini, ovo je knjiga o obnovi, o

tome kako nešto što je podeljeno i otuđeno može da pronađe novu celovitost. Naše društvo pati od nedostatka povezanosti, od nepostojanja solidarnosti. Živimo u kulturi hiperindividualizma. Uvek postoji napetost između sopstva i društva, između pojedinca i grupe, ali tokom prethodnih šezdeset godina previše smo se okrenuli sebi. Jedini izlaz jeste povratiti ravnotežu, izgraditi društvo koje ljude usmerava ka izgradnji odnosa s drugima, ka zajednici i ka obavezivanju – ka svemu onom za čim najdublje žudimo, pa ipak to podrivamo svojim hiperindividualističkim načinom života.

U prvom delu knjige detaljnije ću opisati kako se odvija život na ove dve planine. Povešću nas uz prvu planinu, pa niz padinu dole ka dolini, a zatim uz drugu planinu. Nemojte, molim vas, ovu metaforu da shvatite previše doslovno. Ne postoji, razume se, jedna formula koja obuhvata sve načine na koje se život odvija. (Moja supruga, na primer, prvo se popela na drugu planinu. Za razliku od većine ljudi, ona je odrastala u okruženju gde se bitnim smatrala moralna obaveza, ne individualni uspeh.) Koristim metaforu dve planine da bih u obliku priče prikazao dva različita moralna etosa shodno kojima ljudi žive – život koji se živi radi sebe i život koji se daruje drugima. Želim da pokažem kako prvi etos, koji je uobičajen u našoj kulturi, ne zadovoljava. Opisću šta su neki ljudi iskusili na svom putu ka ispunjenijem životu i preneti važne istine koje su otkrili. S vremenom, većina nas sve je bolja u umeću življenja, s vremenom postajemo ozbiljniji i mudriji, te u ovoj knjizi želim da pokažem kako se to događa.

U drugom delu knjige opisujem kako žive ljudi s mentalitetom druge planine. Ljudi na prvoj planini su pokretljivi i nisu duboko povezani ni sa kim, ni sa čim. Ljudi na drugoj planini duboko su ukorenjeni i duboko posvećeni nečemu.

Život na drugoj planini jeste život posvećenosti. Kad opisujem kako žive ljudi s druge planine, zapravo opisujem kako se maksimalno obavezuju drugima i kako strastveno žive obećanja koja su dali, na svaki mogući način. Oni su isključili sve druge mogućnosti i opcije. Oni su ukorenjeni. Ljudi s druge planine ozbiljno su se obavezali jednoj od ove četiri stvari ili svima:

- Životnom pozivu
- Bračnom partneru i porodici
- Filozofiji i veri
- Zajednici

Obavezati se znači dati obećanje bez očekivanja ikakve nagrade zauzvrat. Obavezati se znači zaljubiti se u nešto i zatim oko toga podići zdanje konkretnih oblika ponašanja za one trenutke kada ljubav posustane. U drugom delu knjige pokušaću da prikažem kako se čovek obavezuje: kako životni poziv doziva ljude i kako ga oni žive, kako ljudi odlučuju s kim će da stupe u brak i kako uspevaju u braku, kako dospevaju do svoje filozofije života i kako doživljavaju veru, kako ih obuzima želja da služe svojoj zajednici i kako sarađuju s drugim ljudima da bi doprineli napretku zajednice. Koliko nam je život ispunjen zavisi od toga koliko smo dobro izabrali ono čemu ćemo se obavezati i koliko ispunjavamo obećanja, koja se ponekad međusobno sukobljavaju, i do kraja živimo s njima.

Neki ljudi, koje ću predstaviti na stranicama ove knjige, živeli su život krajnje predanosti. Realno gledano, vi i ja nećemo biti toliko samopožrtvovani kao oni. Nećemo im biti dorasli, jer mi smo obični ljudi, pa ćemo i dalje živeti kao obični ljudi, zaokupljeni sobom više nego što želimo da

priznamo. No ipak je važno postaviti visok standard. Ipak je važno biti nadahnut primerima drugih i setiti se da život duboke posvećenosti jeste moguć. Ako ne uspemo da doseg-nemo taj visok standard, razlog će biti naša ograničenja, ne to što nismo imali odgovarajući ideal.

ŠTA SAM NAUČIO

Razlika između prve i druge planine možda se čini pomalo nalik razlici između vrlina stručnih kvalifikacija i vrlina eulogije („dobrih dela“), koju sam ustanovio u svojoj poslednjoj knjizi, *Put ka karakteru*. Sad moram da priznam da ovu knjigu pišem delimično zato da bih nadomestio ograničenja prethodne knjige. Ima mnogo toga čemu mogu da nas nauče ljudi o kojima sam pisao u *Putu ka karakteru*. Međutim, tu knjigu sam pisao u određenom periodu svog života, na određenom mestu svog životnog putovanja. Pet godina posle završetka pisanja te knjige bile su godine najveće pometnje u mom životu. Bile su to godine – katkad bolne, katkad radosne – naprednog obrazovanja u umeću i nedaćama življenja. Odvele su me mnogo dalje na putu razumevanja.

Kad sam pisao *Put ka karakteru* i dalje sam bio zatočenik individualizma. Verovao sam da se život odvija najbolje kad delujemo kao pojedinci, kad sami preduzmemo nešto, kad zgrabimo kormilo i upravljamo našim sopstvenim brodom. Tad sam i dalje verovao da je karakter nešto što najviše sami izgrađujemo. Otkrijete svoju suštinsku slabost i zatim, angažujući svu svoju snagu volje, ojačate sebe baš tamo gde ste najslabiji.

Više ne verujem da je formiranje karaktera pre svega individualan zadatak ili da se postiže kroz odnos između dve osobe. Više ne verujem da je građenje karaktera nalik odlasku u teretanu: vežbate i tako izgrađujete čestitost,

hrabrost, integritet i odlučnost. Sada verujem da je dobar karakter posledica davanja sebe drugima. Volite stvari koje su vredne ljubavi. Predajete se zajednici ili cilju, dajete obećanja, stvarate gustu mrežu brižnih odnosa, gubite sebe u svakodnevnom činu služenja drugima kao što oni gube sebe u svakodnevnom činu služenja vama. Dobro je imati karakter i štošta se može naučiti na putu ka karakteru. No postoji nešto bolje od njega – moralna radost. A spokoj moralne radosti stiže kad smo sve bliži tome da otelovljujemo savršenu ljubav.

Štaviše, više ne verujem da su kulturne i moralne strukture našeg društva valjane, te da sve što svako ponaosob treba da uradi jeste da se sam pobrine za sebe. Tokom nekoliko prethodnih godina postao sam radikalniji u svojim uverenjima, što je posledica ličnih, nacionalnih i globalnih dešavanja.

Sada smatram da je neobuzdani individualizam naše sadašnje kulture propast. Isticanje sebe – individualnog uspeha, samoispunjenja, individualne slobode, samoostvarenja – jeste propast. Sada smatram da čestit život iziskuje mnogo obuhvatniji preobražaj. Nije dovoljno raditi na sopstvenim slabostima. Naime, cela kulturna paradigma mora da se promeni – mora da se preusmeri s mentalnog okvira hiperindividualizma na mentalni okvir povezivanja s drugima, na način razmišljanja ljudi s druge planine.

ZAŠTO SMO OVDE

Ovu knjigu sam napisao delimično i zato da bih podsetio sebe na to kako želim da živim. Mi pisci bavimo se vlastitim problemima u javnosti, čak i kad se pretvaramo da pišemo o nekom drugom. Drugim rečima, pokušavamo da podučavamo nečemu što zapravo moramo sami da naučimo. Imao sam neshvatljivu sreću prilikom uspona na svoju prvu

planinu. Postigao sam mnogo više profesionalnog uspeha nego što sam to ikada očekivao. Ali taj uspon pretvorio me je u određenu vrstu osobe: emotivno nedostupnu, neranjivu i nekomunikativnu, bar kad je reč o mom privatnom životu. Izbegavao sam odgovornosti u vezi. Moja bivša žena i ja dogovorili smo se da ne govorimo o svom braku i razvodu u javnosti. Kad se osvrnem na svoje greške, propuste i grehove u životu, vidim da se uglavnom odnose na zanemarivanje, na to da istinski budem uz ljude s kojima je trebalo da budem blizak. To su bili grehovi povlačenja: izvrđavanje, radoholičarstvo, izbegavanje sukoba, nepokazivanje saosećanja i podbacivanje u tome da se otvoreno izrazim. Na primer, imam dva stara dobra prijatelja koji žive oko četristo kilometara daleko od mene. Naše prijateljstvo od njih je iziskivalo beskrajno strpljenje, toleranciju i praštanje, jer sam ja uvek bio previše zauzet, previše neorganizovan, previše emotivno nedostupan kad sam im bio potreban ili kad su jednostavno želeli da se družimo. Na ta divna prijateljstva sada gledam sa zahvalnošću pomešanom sa stidom. Dotični obrazac ponašanja – ne biti prisutan za one koje volim jer dajem prednost radu nad ljudima, produktivnosti nad odnosima s ljudima – jeste motiv koji je ponavlja u mom životu.

Posledice sagrašenja nisu nimalo lepe. Moje greške su se nagomilavale i zatim su se svom silinom survale na mene 2013. godine. Te godine, život me je spustio u dolinu. Ono što je nekada određivalo moj život sada se raspadalo. Okončan mi je brak koji je trajao dvadeset sedam godina, pa sam se posle tog propalog obavezivanja preselio iz našeg doma u stan. Moja deca su porasla, te su ili otišla na koledž ili se spremala da odu. I dalje sam ih viđao kad smo odlazili na večere i u sličnim prilikama, ali nedostajali su mi oni susreti od petnaestak sekundi u predsoblju ili u kuhinji našeg

doma. Kao odrasla osoba pripadao sam pokretu konzervativaca, ali konzervativizam koji je postao vladajući više nije bio moj konzervativizam, pa tako sad ni u intelektualnom ni u političkom smislu nisam bio povezan ni sa čim. Većinu svog društvenog života proveo sam u krugovima konzervativaca, ali ta prijateljstva su se rasula. Shvatio sam da imam mnogo poznanstava, a da nemam duboke prijateljske odnose. Vrlo malo ljudi poveravalo mi je svoje lične probleme i pričalo mi o svom intimnom životu, jer moje emocionalno stanje nije ohrabrialo ranjivost. Bio sam previše zauzet, stalno u pokretu.

Bio sam neukorenjen, usamljen, ponižen, u rasulu. Sećam se da sam kroz taj period prolazio u stanju nalik trajnom pijanstvu – emocije su mi se videle na licu, slušao sam samo irske srceparajuće pesme Šinejd O'Konor i benda Snou Patrol. Saletao sam svoje prijatelje sav izgubljen i naporan, na načine zbog kojih se sad stidim kad zastanem da ih se setim, što pokušavam da ne činim. Nisam pripadao nigde, pitajući se kako će mi izgledati ostatak života; suočavao sam se s problemima dvadeset dvogodišnjaka s umom pedeset dvogodišnjaka.

Pošto sam zakazao u obećanju koje sam dao, narednih pet godina proveo sam razmišljajući i čitajući o tome kako se iskreno i istinski obavezati, kako svom životu dati smisao pošto ovozemaljski uspeh to nije uspeo da učini. Ova knjiga je rezultat te potrage. Pisanje je bio moj pokušaj da sam sebe žestoko izgrdim, deo mog neprekidnog nastojanja da za sebe ispišem bolji život. „Knjiga mora da bude sekira za zaleđeno more u nama“, napisao je Kafka. Treba da nas probudi i lupi nas po glavi. Za mene je pisanje ove knjige obavilo taj zadatak.

Napisao sam je, nadam se, i za vas. Kad je reč o tome šta to mi, pisci, radimo, rado se pozivam na reči D. T. Najlsa: mi smo nalik prosjacima koji pokušavaju drugim prosjacima da pokažu gde pronalazimo hleb. Dovoljno je da pročitate samo nekoliko stranica ove knjige da biste shvatili da citiram mnogo ljudi daleko mudrijih od mene. Zaista *mnogo* ljudi. I u vezi s tim se ne izvinjavam. Nebrojeno puta tokom pisanja ove knjige palo mi je na pamet da ja možda i nisam stvarno pisac. Ja sam učitelj ili posrednik. Uzimam znanje drugih ljudi i prenosim ga.

Najzad, ova knjiga je i reakcija na sadašnji istorijski period. Šest decenija je obožavanje sebe bilo glavna preokupacija naše kulture – oblikovanje sebe, ulaganje u sebe, izražavanje sebe. Kapitalizam, meritokratija i moderne društvene nauke načinile su sebičnost nečim normalnim. Učinili su da izgleda da jedini pravi čovekovi motivi jesu oni zasnovani na ličnom interesu – želja za novcem, statusom i moći. Tiho su razaslali poruku da su davanje, brižnost i ljubav puki ukras društva.

Kad je celo društvo izgrađeno na zaokupljenosti pojedinca samim sobom, pripadnici tog društva otuđuju se jedni od drugih, među njima počinju da vladaju podele. Upravo se to dogodilo nama. Mi smo dole, u dolini. Truljenje koje vidimo da se dešava u politici uzrokovano je truljenjem naših moralnih i kulturnih temelja, a ono se vidi u načinu na koji se odnosimo jedni prema drugima, u tome što sebe doživljavamo kao odvojene od drugih ljudi, u dominaciji individualističkih vrednosti koje su postale poput vazduha koji udišemo. Kultura prve planine pokazala se nedovoljnom, kakvom se uvek i pokaže.

Naše društvo je postalo zavera protiv radosti. Previše je naglašavalo individualistički deo naše svesti, koji nas čini

zasebnim i razdvaja od drugih ljudi, naglašavalo je onaj razum pojedinca, a premalo delove svesti koji stvaraju veze, premalo srce i dušu. Svedoci smo zapanjujućeg porasta broja ljudi s mentalnim bolestima, broja samoubistava i postojanja sveopšteg nepoverenja. Postali smo previše kognitivno nastrojeni kad je trebalo da budemo emotivniji, previše utilitaristički nastrojeni kad je trebalo gledati kroz prizmu morala, previše individualistički nastrojeni kad je više trebalo težiti zajedništvu.

Stoga moramo, i kao ljudska bića i kao društvo, da pro-nađemo našu drugu planinu. To ne znači odbacivanje onoga što smo postigli uspinjući se na prvu planinu – dobar posao, lep dom, zadovoljstva prijatnog života. Svima nama je svakodnevno potrebno nešto što će nam ohrabriti ego. Ali znači da promena u kulturi jeste neophodna – promena vrednosti i filozofije, preispitivanje strukture moći u našem društvu. Reč je o menjanju jednog oblika razmišljanja drugim. Reč je o pronalaženju etosa koji obavezivanje stavlja u središte.

Dobra vest jeste da nam naša zajednica onih nekoliko centi koje uložimo u nju vraća kao dolare. Ako sam nešto naučio tokom proteklih pet godina, to je da je svet mnogo magičniji, čudniji, mističniji i povezaniji unutar sebe nego što smo to ikad mogli da zamislimo dok smo bili na prvoj planini.

Uglavnom postavljamo sebi lako dostižne ciljeve i ne ostvarujemo sav svoj potencijal. Hodamo u cipelama koje su nam premale. Dane trošimo u nastojanju da dobijemo neki mali podstrek odobravanja ili ostvarimo neki sitan uspeh u karijeri. Međutim, postoji i radostan način postojanja koji nije samo malčice bolji od načina na koji trenutno živimo; neuporedivo je bolji. Međusobno se borimo da se što više približimo lampi za solarijum, da iskoristim to poređenje,

no ako bismo se samo pokrenuli i živeli drugačije, mogli bismo da uživamo u pravoj sunčevoj svetlosti.

Kad upoznam ljude koji žive život duboke posvećenosti, potpuno sam iznenađen i ushićen: radost je stvarna.

RADOST

Pre nego što počnem da opisujem putovanje preko dve planine, želim da zastanem kod ovog što sam upravo pomenuo – da je radost nešto stvarno. Naša javna konverzacija je konfuzna kad je reč o definiciji dobrog života. Obično kažemo da je dobar život srećan život. Živimo, kako to piše u našoj osnivačkoj povelji, težeći sreći.

Kad smo srećni, šta god da je razlog tome, uvek se osećamo dobro, ushićeno. Ali reč „sreća“ može da znači štošta, pa je zato važno napraviti razliku između sreće i radosti.

Koja je to razlika? Sreća podrazumeva pobeđu za sebe, ekspanziju sebe. Sreća dolazi kad napredujemo ka svom cilju, kad se sve odvija kako mi želimo. Dobijamo veliko unapređenje. Dobijamo diplomu fakulteta. Tim za koji navijamo osvaja prvenstvo. Jedemo izuzetno ukusno jelo. Sreća obično ima veze s nekim uspehom, s nekom novostečenom sposobnošću ili s nekim intenzivnim senzualnim zadovoljstvom.

Radost podrazumeva određeno transcendiranje sebe. Kada tanka prepreka između vas i druge osobe ili nečega iščezne, osećate da ste međusobno stopljeni. Radost je tu kad se majka i beba s obožavanjem gledaju, kad je planinar ophrvan lepotom šume i oseća da su priroda i on jedno, kad grupa prijatelja istovremeno ekstatično pleše. Radost obično znači zaboravljanje na sebe. Sreći težimo na prvoj planini. Radost je posledica življenja na drugoj planini.

Možemo da pripomognemo stvaranju sreće, ali radost je ta koja obuzima nas. Sreća nas čini zadovoljnim, ali radost

nas preobražava. Kad doživimo radost obično se osećamo kao da smo zavirili u dublje i istinskije nivoe stvarnosti. Narcis može da bude srećan, ali nikada ne može da bude radostan, jer ono za šta on nije kadar upravo je predavanje sebe drugome. Narcisoidna osoba čak ne može da zamisli radost. To je jedan od problema kad je neko zaglavljen na prvoj planini: ne može ni da vidi šta nudi druga planina.

Moja suštinska poenta jeste da je sreća dobra, ali da je radost bolja. Baš kao što uspon na drugu planinu predstavlja ispunjeniju i emocionalno i duhovno bogatiju fazu života posle prve planine, tako radost predstavlja ispunjenije i duhovno bogatije stanje koje nadmašuje sreću. Povrh toga, dok je sreća obično promenljiva i kratkog daha, radost može da bude suštinska i trajna. Što duže živite život posvećeno-sti, to će radost biti vaše stalno stanje duha, stav i raspoloženje kojim obasjavate druge. Postaćete radosna osoba. Dakle, u ovoj knjizi, kao i u životu, radost je naša zvezda vodilja, naš orijentir. Ako se krećemo ka radosti, završićemo na pravom mestu.

NIVOI RADOSTI

Pre nekoliko godina počeo sam da sakupljam radost. Tačnije rečeno, počeo sam da sakupljam priče o radosti, ono što su ljudi kazivali o tome kako su se osećali kad im je život bio na vrhuncu, u onim trenucima kad su život doživljavali kao najispunjeniji, najsmisleniji i najostvareniji.

Kad sada prelistavam svoju kolekciju, uviđam da postoje različiti nivoi radosti. Prvo, tu je fizička radost. Postoje trenuci kad obavljate neku fizičku aktivnost, često u istom ritmu s drugim ljudima, kad ste potpuno obuzeti njom, i tad doživljavate *flou*. U romanu *Ana Karenjina*, Ljevin kosi na polju zajedno s ljudima koji rade na njegovom gazdinstvu.

Isprva nespretno barata kosom, no zatim uči prave pokrete i otkosi mu postaju čisti i ravni. „Što je više Ljevin kosio, to je češće osećao trenutke zanosa kad više nisu ruke upravljale kosom, nego je kosa uvodila u pokret celo svesno i puno života telo, a rad, kao nekom čarobnom rukom, bez misli o njemu, pravilno se i tačno radio sam od sebe. To su bili zaista blaženi trenuci.“

To stanje, *flou*, posebno je čudesno iskustvo kad je zajedničko, nešto što doživljavate sa svojim timom ili s drugim ljudima. Moj negdašnji profesor istorije, Vilijam Meknil imao je to iskustvo kad je bio pozvan u vojsku 1941. godine. U vojnom logoru učio je da maršira zajedno s drugim ljudima u svojoj jedinici i dok je marširao počeo je da doživljava čudne senzacije: „Reči su nedovoljne da opišu osećanje pobuđeno dugotrajnim usklađenim kretanjem s drugima, koje je takav trening iziskivao. Sećam se osećaja sveprožimajuće sreće, čudnog osećaja ličnog rasta, kao neke vrste bujanja, kao da postajem veći od života zahvaljujući učestvovanju u zajedničkom ritualu.“

Sledeći nivo radosti jeste zajednička uzavrela energija, slavljenički ples. Praktično u svakoj kulturi, odvajkada, radosni događaji slave se i pojačavaju ritmičnim plesom. Ovo pišem jutro posle venčanja jednog mog prijatelja, ortodoksnog Jevrejina. Posle ceremonije sklapanja braka, mi, muškarci, zaigrali smo oko mladoženje, igrajući uz sve brži ritam muzike. Zbili smo se i kružili oko njega, a on je bio u centru tog vrtloga, skaćući neobuzdano, pun zanosa. Svakih nekoliko minuta pozivao je druge ljude da se pridruže – svog dedu, prijatelja, čak i mene – tom užarenom središtu. Pozivao nas je da radosno poskakujemo zajedno s njim i glasno se smejemo raširenih ruku.

Zejd Smit, pisac, jednom prilikom pisala je kako je bila u noćnom klubu u Londonu 1999. godine. Lutala je naokolo tražeći svoje prijatelje i pitajući se gde joj je torba kad je, iznenada, neko pustio pesmu grupe *A Tribe Called Quest*. U tom trenutku, piše ona:

Izrazito mršav muškarac s ogromnim očima probio se kroz more tela ka meni da bi mi pružio ruku. Neprekidno me je pitao isto: „*Osećaš li to?*“ Osećala sam. Ubijale su me moje besmisleno visoke štikle. Bila sam prestravljena, mislila sam da ću umreti, pa ipak me je istovremeno preplavilo oduševljenje što se pesma „*Can I Kick it?*“ pušta baš u ovom trenutku istorije sveta, a sad polagano prelazi u „*Smells Like Teen Spirit.*“ Uzela sam ga za ruku. Bila sam oduvana. Igrali smo i igrali. Prepustili smo se radosti.

U ovoj vrsti radosti, kao i u svakoj radosti, kavez nela-godne svesti o sebi se raspada i ljudi se stapaju s onima oko sebe. Ta vrsta radosti sva je u sadašnjem vremenu; ljudi su obuzeti i osećaju se potpuno živim u tom trenutku.

Treći nivo radosti je nešto što bi se moglo nazvati emocionalna radost. To je iznenadna preplavljenost ljubavlju koju otkrivamo, na primer, na licu majke kad prvi put vidi svoju tek rođenu bebu. Doroti Dej je to predivno opisala: „Da sam napisala najvažniju knjigu na svetu, komponovala najveličanstveniju simfoniju, naslikala najlepšu sliku ili isklesala najdivniju skulpturu, ne bih se osećala kao uzvišeniji stvaralac nego što sam se osećala kad su mi stavili moje dete u naručje... Nijedno ljudsko biće nije moglo da primi tako neizmernu poplavu ljubavi i radosti, ili da ih ima u sebi, kakvu sam ja osetila posle rođenja svog deteta. S njom je došla potreba da poštujem, da obožavam.“

Ta vrsta radosti je intimna i snažna. Često pričam kako sam jedne letnje večeri, sad tome ima već decenija, došao kući s posla, parkirao se pored kuće i video svoju decu, tada uzrasta dvanaest, devet i četiri godine, kako se igraju s plastičnom loptom u zadnjem dvorištu. Udarali su je da odleti visoko, a zatim su jurcali po travnjaku da bi je uhvatili. Smejali su se i padali jedan preko drugog i ludački dobro zabavljali. Sedeo sam u kolima i posmatrao taj prizor porodične sreće kroz vetrobran. Svetlost letnjeg sunca sijala je kroz drveće. Iz nekog razloga, moj travnjak je izgledao savršeno. Osetio sam nepomućenu radosti i bio sam preplavljen zahvalnošću, koji kao da su zaustavili vreme, kao da mi se srce nadimalo od tih osećanja. Siguran sam da su svi roditelji doživeli nešto poput toga.

Emocionalna radost često se pojavljuje u ranoj fazi romantične veze. Mladi ljubavnici blistaju gledajući se preko prostirke za piknik. Ili može da se pojavi kasnije. Stari parovi osećaju da su prisutniji jedan u drugom nego u sebi. Čućete ljude u srećnim brakovima kako govore: kad vodim ljubav s njom (njim), ja nestajem.

Pisac Dejvid Vajt iskazao je suštinu toga:

„Radost je mesto susreta, duboke namere i samozaborava, telesna alhemija onoga što je u nama u zajedništvu s onim što je naizgled izvan nas, ali sad nije nijedno od toga, već postaje živa granica, glas između nas i sveta: ples, smeh, ljubav, dodir kože, pevanje u kolima, muzika u kuhinji, tiho nezamenjivo i prijateljsko prisustvo ćerke. Čista, ošamućujuća lepota sveta koji nastanjuje granicu između onoga što smo ranije mislili da smo mi i onoga što smo mislili da je drugo od nas.

Četvrti nivo radosti jeste duhovna radost. Ponekad radost ne dolazi kroz pokret, kroz ljubavi, nego potiče iz

neočekivane veze s nečim što se čini bezgraničnim, s čistim duhom. Radost dolazi s osećajem da se celokupna stvarnost, kako je rekao pisac Džeri Rut, citirajući K. S. Luisa, suprotstavlja uvreženim uverenjima o njoj – radost je svet začaran mističnom silom.

Jednog dana, dok sam živio u Pragu, pesnik Kristijan Vajmen pisao je u kuhinji kad je na prozorsku dasku sleteo soko, ni metar udaljen od Vajmena. Ptica je pažljivo posmatrala drveće iznad sebe i zgrade na drugoj strani ulice, ali još se nije bila okrenula da pogleda Vajmena. On je stajao kao ukopan od iznenađenja. Pozvao je svoju devojkicu da dođe da vidi pticu, a ona je dotrčala iz kupatila, sva mokra, i stala pored njega netremice gledajući sokola. „Poželi nešto“, prošaputala je. Tad se soko okrenuo i pogledao Vajmena u oči, a Vajmen je osetio da se nešto u njemu otvorilo. Kasnije je napisao pesmu o tome, u kojoj su i ovi stihovi:

*Dugo me je držao trenutak
Želeo sam i želeo i želeo
Da se taj trenutak ne završi.
I tek tako, iščezao je.*

Ta vrsta duhovne radosti često obuhvata mistično saglasje. Tolstoju je majka umrla dok je bio mali dečak. Pre sahrane bio je sam u prostoriji s otvorenim kovčegom u kojem je bilo položeno njeno telo. Popeo se na stolicu, pogledao je u nju i doživio čudan mir. „Dok sam je gledao, kao da me je obuzela nezadrživa, nepojmljiva sila“, napisao je kasnije. „Za trenutak sam izgubio svaku svest o postojanju i doživio nekakvo maglovito blaženstvo, veličanstveno i divno, ali ipak i tužno.“ A onda je u prostoriju ušao neki čovek i Tolstoj je shvatio da će čovek pomisliti da je neosetljiv ako

bude imao taj blaženi izraz na licu, te da bi održao društvenu konvenciju briznuo je u plač. „Ta egoistična svest potpuno je poništila svaki element iskrenosti moje tuge.“

Sad se uspinjemo ka sve višim i višim doživljajima radošti. Peti nivo radosti jeste transcendentna radost, osećaj jedinstva s prirodom, s univerzumom, s bogom. U knjizi *Pešačenje neutabanim stazama sa svecima*, Belden Lejn ova-ko opisuje svoje iskustvo planinarenja:

Kad god krenem u prirodu, moje telo i okolina kreću se zajedno, prožimajući se u bliskosti razmene. Hodam kroz vodu i udišem vazduh ispunjen miomirisom cvetnog grma orlovog nokta. Upleten sam u paukove mreže i izboden šipražjem. Gutam mušice privučene znojem mog tela i osećam kamenje pod čizmama. Gde se ja „završava“ a gde sve ostalo „počinje“ nije uvek jasno. Šta se čini da je „ja“ ne prestaje na utvrđenoj granici moje kože.

Takvi transcendentni doživljaji potraju samo nekoliko minuta, ali mogu da izmene život. Ljudi imaju osećaj da su videli skrivenu stvarnost stvari, a posle toga nikada ne mogu da se vrate nazad i da se zadovolje posmatranjem igre bleđih senki na zidovima pećine. Ralf Valdo Emerson stvorio je filozofiju od takvih trenutaka transcendencije. „Dok stojim na golom tlu – glavu mi nije razvigor i uznosi put beskonačnih prostranstava – sav pakosni egoizam iščezava. Postajem prozirna očna jabučica. Ja sam ništa. Ja vidim sve; struje sveopšteg Bića kruže kroz mene.“

Ta vrsta radosti je slasna žudnja, iako možda bolna. Prvo se oseti kao ukus večnosti. A zatim, radost je u žudnji da se večnost okusi ponovo. Radost, po rečima K. S. Luisa, nije zadovoljenje žudnje, već je sama žudnja. Sveti Avgustin

osećao je Božju ljubav kao prekrasnu i silnu glad: „Doživao si me i vikao, probio si moju gluvoću, zabljesnuo si, sevnuo si i rasterao moju slepoću, prosuo si svoj miomiris, a ja sam ga upio pa uzdišem za tobom, okusio sam ga pa gladujem i žedan sam, dotakao si me, i ja gorim za mirom tvojim.“

Drugi ljudi, iako nisu izričito religiozni, takođe doživljavaju trenutke kad ih obasja ljubav. Džuls Evans je imao dvadeset četiri godine kad je na skijanju pao s litice visoke otprilike devet metara, i slomio nogu i kičmu. „Dok sam ležao dole, osetio sam da sam uronjen u ljubav i svetlost. Već šest godina imao sam emocionalne probleme i strahovao sam da mi je ego trajno oštećen. U tom trenutku znao sam da sam dobro, da sam voljen, da postoji nešto u meni što se ne može oštetiti, nazovimo to 'duša', ili 'sopstvo', „čista svest“, ili kako god kome odgovara“.

Godine 2016. institut Galup anketirao je Amerikance; pitao ih je jesu li doživeli mistično iskustvo, trenutak u kom su nadišli svoje obično ja i osetili se povezanim s nečim beskonačnim. Osamdeset četiri procenta ispitanika odgovorilo je da jeste doživelo takvo iskustvo barem jednom, iako je sedamdeset pet procenata reklo da postoji društveni tabu, koji sprečava da se o tome priča u javnosti.

MORALNA RADOST

Sad želim da razmotrim najviši nivo radosti, koji ću nazvati moralna radost. Kažem da je to najviši oblik radosti delimično zato što čak ni skeptici ne mogu da umanje njegov značaj nudeći nekakvo objašnjenje. Skeptici bi mogli da kažu da su sve one druge vrste prolaznih radosti samo neki čudnovati hemijski procesi u mozgu, hemijske supstance koje su se, eto tako, pomešale i stvorile neobične senzacije. Ali moralna radost ima dodatnu osobinu. Može da postane trajna. Neki

ljudi žive radosno iz dana u dan. Njihove svakodnevne aktivnosti i postupci u skladu su s njihovim najvišim, krajnjim obećanjima koje su dali. Onome čemu su se obavezali predali su se celim svojim bićem, svesrdno i iskreno. Neizmerno su zahvalni što su otkrili gde pripadaju i čvrsto se zauzimaju za ono u šta veruju. Imaju unutrašnju svetlost.

Papa Franja ima moralnu radost u sebi, a imaju je, kako se priča, i biskup Dezmond Tutu i Pol Farmer. Ima je i Džefri Kanada, koji je osnovao *Dečju zonu* u Harlemu, te veliki čelist Jo Jo Ma. Jednom prilikom bio sam na večeri u Vašingtonu na kojoj je bio Dalaj Lama. Nije rekao ništa naročito prosvetljujuće ili duboko tom prilikom, ali povremeno bi naprosto počeo da se smeje bez nekog očiglednog razloga. Smejao se, a pošto sam želeo da budem ućtiv, smejao sam se i ja. On se smejao. Ja sam se smejao. On je jednostavno radostan čovek. Razdraganost je njegovo normalno stanje.

Moralna radost može da počne kao nalet onog što se u socijalnoj psihologiji naziva „moralno uzdizanje“. Na primer, istraživač koji je radio sa socijalnim psihologom Džonatanom Hejdom, razgovarao je sa ženom koja je volontirala u Vojsci spasa. Elem, bilo je zimsko jutro i jedan od volontera ponudio se da sve koji su tog dana radili u crkvi odbaci kući. Tog jutra sneg je poprilično jako padao. Dok su se vozili kroz stambeno naselje videli su stariju ženu kako stoji na prilazu svoje kuće držeći lopatu. Na sledećoj raskrsnici je jedan od mladića koji je bio na zadnjem sedištu automobila zamolio da tu izađe. Stali su da izađe iz kola, misleći da stanuje blizu.

Ali umesto da se uputi ka nekoj obližnjoj kući, otišao je do te žene, uzeo joj lopatu iz ruku i počeo da čisti sneg s njenog prilaza kući. Jedna od žena u automobilu videla je to i ispričala: „Poželela sam da iskočim iz kola i grlim tog

čoveka. Poželela sam da pevam i trčim ili da skačem i da se smejem. Jednostavno da budem aktivna. Poželela sam da govorim lepe stvari o ljudima. Da napišem lepu poemu ili ljubavnu pesmu. Da se kao dete igram u snegu. Da svima ispričam o njegovom postupku... Duh mi je bio još bodriji nego što je već bio. Bila sam radosna, srećna, nasmejana, puna energije. Otišla sam kući i sva ta osećanja izlila na svoje cimere, koji su ih oberučke prigrlili.“ Kao što Hejd primećuje, snažni trenuci moralnog uzdizanja kao da pritiskaju dugme za mentalno resetovanje, brišući cinizam i zamenjujući ga osećanjima nade, ljubavi i moralnog nadahnuća. Takvi trenuci prožimaju nas energijom. Ljudi se osećaju izuzetno motivisano da sami učine nešto dobro, da deluju, da se usude, da se žrtvuju, da pomognu drugima.

Kad ljudi uvrste velikodušnost u svoju svakodnevnu rutinu, oni preoblikuju sebe. Zanimljiva pojava u vezi s našom ličnošću, našom suštinom, jeste to da ona nije više ili manje trajna kao što je to butna kost. Naša suština je promenljiva, baš kao i naš um. Menjaju nas svaki naš postupak, svaka naša misao, čak i ako nas menjaju neznatno; čine nas malo uzvišenijim ili nas malo unižavaju. Ako činimo dobra dela duže vreme u kontinuitetu, navika usmerenosti ka drugima postepeno se usađuje u naš život i s vremenom nam postaje sve lakše da činimo dobro. Ako lažemo ili smo bezdušni i surovi prema nekome, unižavamo svoju ličnost i kasnije nam postaje lakše da učinimo i nešto gore. Kao što kažu kriminolozi, ljudi koji počine ubistvo ne počinju odatle. Moraju da otvore mnoga vrata pre nego što stignu do tačke kad mogu da oduzmu život drugom ljudskom biću.

Ljudi koji zrače trajnom radošću žive životom duboke i brižne posvećenosti. Davanje je postalo njihova priroda; a takvim životom njihova duša, postepeno, postaje blistava i

topla. Uvek nešto zrači iz našeg duha. Neki ljudi uglavnom zrače strahom i nesigurnošću. Iz ljudi koje nazivamo radošnim zrače zahvalnost, milina i dobrotu.

Kako izgraditi svoju ličnost tako da zrači ovim drugim? Možda mislite da blistava ličnost nastaje zahvaljujući životu u kojem nema opterećenja – životu užitaka i stalne prijetnosti. Ali ako pažljivo pogledate radosne ljude, videćete da su upravo ljudi čija duša zrači najsajjnije preuzimali na sebe najteže terete.

Bendžamin Hardi je pisac koji je u časopisu *Inc.* opisao svoju odluku da postane staratelj tri dečaka. „Pre nego što sam preuzeo na sebe tu odgovornost, bio sam donekle uljuljkan u zadovoljstvo samim sobom. Nedostajala mi je predanost. Nisam imao ništa što bi me pokretalo“, piše. „Lak život nije put ka razvoju i sreći. Naprotiv, zbog lagodnost se zaglavite u životu i postanete zbunjeni.“ Staranje o tri deteta značilo je saznati štošta o frustriranosti, zebnji i umoru, ali i o ogromnoj sreći, blagosti i, pre svega, o brižnoj ljubavi. Sreća se može okusiti izolovana. Ali trajna radost proističe iz života uključenosti i duboke utemeljenosti. Sreća se oseća kad su ispunjene lične želje. Izgleda da trajna moralna radost dolazi onda kada se želi nešto za druge, kada je želja povezana s drugima.

Gregori Bojl, sveštenik koji je angažovan u rehabilitaciji članova bande u Los Anđelesu, sažeo je razliku između života koji se živi za sebe i onoga koji se živi za druge: „Samoćenje je uvek, u svom najautentičnijem obliku, napuštanje skućenog sveta zaokupljenosti sobom i odlazak u mnogo veće mesto bratskog udruživanja.“ To je jedna od nepobitnih i očiglednih istina života: morate da izgubite sebe da biste sebe pronašli, da se odreknete sebe da bi vam sve bilo vraćeno.

Možda mislite da je život radosnog služenja retkost. Međutim, u leto 2018. godine, u institutu Aspen pokrenuo sam projekat Tkanje: projekat izgrađivanja društva (Weave: The Social Fabric Project). Ideja je da se skrene pažnja na ljude koji obavljaju terenski posao u izgradnji zajednice i povezivanju ljudi. Dakle, radeći taj posao otkrio sam da sam gotovo svakodnevno okružen ljudima iz kojih zrači svetlost.

Tu je Stefani Hruzak u Hjustonu, koja vodi predškolski program *FamilyPoint* i prekrštenih nogu sedi na podu s decom, radosno s njima ponavljajući brzalice: „Recite brzo: 'Riba ribi grize rep' deset puta.“ Tu je Kejt Garvin, u Koloradu, koju s oduševljenjem pozdravlja izbeglica iz Somalije kad god je sretne, izbeglica kojoj Kejt pomaže da se integriše u lokalni sistem školstva. Tu je Don Flou, vlasnik lanca prodavnica automobila u Severnoj Karolini koji zrači tihim zadovoljstvom kad pokazuje sportsko-edukativni centar koji je izgradio u Vinston-Sejlemu. Tu je Harlan Krou, koji se bavi nekretninama i izgradnjom, a čiji je svaki trenutak posvećen tome da pomogne ljudima oko sebe da žive bolje i udobnije.

Tu je Mek Makarter, osnivač neprofitne organizacije Međunarodna obnova zajednice (Community Renewal International) u Šrivportu u Luizijani. Mek je u svojim sedamdesetim. Jedan je od onih ljudi koji uđu u neki kafić prvi put i odmah saznaju imena svih prisutnih osoba, sa svakim popričaju i umeju da se našale. Treći put kad Mek uđe u dotični kafić, već je svima stari prijatelj. Peti put, svi žele da ih on venča. Ljudi jednostavno žele da budu u njegovom prisustvu, jer on zrači radošću.

Pitao sam sve te ljude šta im svakodnevno donosi radost u život. Odgovor je uvek varijacija na istu temu – trenutak kad obrađuju druge. „Postoji radost u zaboravljanju na sebe“,